

שבוע טוב

Číslo 96/5768

3.září 2008

Výklad k sidře Šoftim (Deuteronomium 16,18 – 21,9)

Ve všech svých branách...si ustanovíš soudce a správce“, říká úvodní verš paraši. Ačkoliv tato micva je dávana až nyní, nelze pochybovat o její důležitosti. Talmud říká, že když soudcové soudí správně, „připojí se“ k nim B-ží přítomnost, a když rozhodují nesprávně, jakoby B-ží přítomnost „vyháněli“; následkem bývá pak exil národa. Exil tedy možno definovat jako neschopnost židovského národa uvědomit si B-ží přítomnost.

Soudcové mají být čestní, poctiví a neovlivnitelní. Tóra poučuje soudce, aby nestránili žalobci ani obžalovanému a nevzali úplatek. Zakazuje se úplatek v jakékoli formě a jakkoli nepatrný, a i kdyby byl dán proto, aby soudce rozhodl podle práva. Soud musí být naprosto objektivní a mimo veškeré ovlivňování. Toto bylo důvodem, proč se v minulosti mnoho rabínů vzdalo účasti na případu, jestliže od jedné ze stran něco přijali, byť neúmyslně. Je znám případ poslíčka, který den před svým slyšením doručil jednomu ze soudců potraviny. Soudce se z jeho případu omluvil.

Tóra říká, že každá komunita, která má více než 120 osob, musí ustanovit soud- sanhedrin katana, který tvoří 23 soudců- šoftim. Tito soudcové byli obeznalí ve všech oblastech halachy a byli způsobilí soudit i hrdelní činy. Každá komunita musela mít také šoatrim, kteří prováděli rozhodnutí soudu.

Zdálo by se, že společnost založená na Tóře nepotřebuje soudy a soudce- že věrnost Tóře upevní charakter natolik, že k porušení zákona může dojít jen neúmyslně. Ale dnešní paraša nás upozorňuje, že věrnost Tóře nestačí k tomu, aby se člověk zcela zbavil vlivu svého jecer hara- toho se zbavíme až smrtí. Tóra nám pomáhá přeorientovat náš způsob myšlení směrem k B-hu a vytříbit naše úmysly: udržet náš jecer hara pod kontrolou.

Člověk byl stvořen „v obrazu B-žím“ a Sforno vysvětluje smysl tohoto obratu: jako si B-h může zvolit, co si přeje, tak i člověk má možnost svobodné volby. Rambam říká, že díky svobodné volbě je člověk trestán za svá pochybení a odměňován za dobré činy. V tomto kontextu by si někdo mohl myslet, že ustanovení soudů je výrazným omezením svobodné volby. Ale musíme pochopit smysl svobodné volby; porozumět parametrům, v nichž se pohybujeme. B-h si přeje vytvořit rámec, v němž volba nebude porušením Tóry, ale volbou „větší“ či „menší“ míry našeho zachovávání Tóry.

Gemara v traktátu Joma říká, že když člověk po smrti přijde před nebeský soud, ten se ho zeptá: Vymezil sis čas pro studium Tóry? Bohatý člověk odpoví: Jak jsem měl mít čas na studium Tóry, když jsi mě, Hospodine, obdařil takovým bohatstvím, které s sebou přináší velkou zodpovědnost? Nebeský soud na to řekne: Byl jsi snad bohatší než Elazar ben Chartum, který byl jedním z nejbohatších lidí, vlastnil tisíc měst na zemi a tisíc lodí na moři, a přece si našel čas, aby studoval Tóru? A chudý člověk odpoví: Jak jsem měl mít čas na studium Tóry, když jsem byl tak chudý a musel jsem si těžce shánět živobytí? Nebeský soud na to řekne: Byl jsi snad chudší než Hilel Starší? Ten studoval, i když vydělal za den jen dva měďáky.

Gemara vysvětluje, že Hilel Starší si v mládí vydělával na živobytí štípáním dříví. Každý den vydělal dva měďáky, z nichž jeden dal své ženě na domácnost a druhým zaplatil vstupné do bejt hamidraš- domu studia. Proč vydělal jen dva měďáky za den, vždyť kdyby pracoval celý jeden den, vydělal by dost na týden? Jeho životní potřeby byly tak malé proto, že měl právě jen dost k udržení se naživu. Hilel pochopil, že kdyby měl víc, vzrostly by i jeho potřeby- jakmile člověk má větší volnost a více možností, bude volit v rámci této volnosti; ale ví-li, že jeho možnosti jsou omezené, i jeho volba bude v rozmezí těchto možností.

Jeden výrok v Pirkej avot říká, že člověk se má modlit za blaho vlády země, protože nebýt strachu z ní, lidé by jeden druhého sežrali zaživa. Nebýt právního a soudního systému, řád by se zvrhnul v anarchii a barbarství. Chtějí snad Moudří tvrdit, že kulturní a vzdělaní lidé se chovají řádně jen ze strachu před trestem? Jistě ne. Pokud člověk chápe a uznává hodnotu řádného chování, chová se tak. Pokud ale ztratí vědomí práva a řádu, ztratí i své měřítko hodnot a bude mít sklon k necivilizovanému chování- stane se predátorem, který pozbyl všech rysů lidskosti.

K zákonům o soudech a soudcích je přiřazen zákaz zasazovat k uctívání B-ha ašery- stromy, jak to často dělaly pohanské kultury. Komentátoři nacházejí v přiřazení tohoto zákazu paralelu k soudcům: Každý, kdo jmenuje nehodného soudce, jakoby zasadil ašeru. Rb.Chaim Soloveitchik k tomu dodává: Ašera je na pohled krásná jako každý jiný strom, ale člověk využil její krásy jako nástroje modlářství, neboť tyto stromy se sázely na místech, kde se uctívaly modly. A soudce

může také vypadat na pohled jako úctyhodný muž a mít vznešené vystupování, může mít plášť a vous a celkově vzbuzovat dojem ztělesněné poctivosti a čestnosti. Ale je-li ve skutečnosti nečestný, pak není o nic lepší než ašera. Soudce i strom vypadají krásně a mohli by sloužit k B-ží chvále, ale dělají pravý opak.

Tento týden začal měsíc elul. Slovo elul je akronymem slova „ani ledodi vedodi li- já jsem svého milého a můj milý je můj“ (Pís 6:2). Podle tradice v tomto měsíci B-h „sestupuje“ k nám, z lásky k svému národu, aby pro nás bylo snadnější přiblížit se k Němu přede Dnem soudu. Od začátku měsíce se také každý den až do dne před Roš hašana (vyjma šabaty) troubí na šofar. Podle Rambama nás to má vyburcovat, abychom se připravili na Den soudu a probudili se z duchovní „dřímoty“. Od začátku měsíce žijeme tedy s vědomím milosti i spravedlnosti.

Může člověk současně pociťovat lásku k někomu i strach před ním? Rodiče a děti tento problém důvěrně znají. Děti obyčejně dokáže usměrnit až projev hněvu rodičů: cítí přitom dítě k rodičům lásku? A když rodiče kárají jen laskavě a mírně, vycítí dítě, že to rodiče myslí vážně? Být dobrým rodičem znamená nejen vychovat hodné děti, ale také zralé, dospělé lidi. To se učíme od B-ha. B-h koná svůj soud nad námi, aby v nás probudil vědomí pravého smyslu života, jež nám dá sílu rozpoznat a využít svůj duchovní potenciál. Proto se o Roš hašana oblékáme svátečně a jíme slavnostní jídlo: vyjadřujeme tím své díky B-hu za Jeho starost o to, kterým směrem namíříme v životě. B-ží soud je Jeho darem pro nás.

Paraša uvádí i micvu ustanovit si krále nad židovským národem. Talmud říká, že židovský národ měl tři micvot, jež měl vykonat po vstupu do země zaslíbené: ustanovit si krále, vyhladit Amalekity a postavit Chrám.

Dokážeme pochopit, proč Tóra požaduje zničení Amaleka, který je protipólem židovského národa. Dokážeme pochopit, jak důležité je vybudovat Chrám- z dějin vysvítá, že lidé potřebují fyzické místo pro duchovní službu, a Chrám byl ústředním a zásadním místem židovské bohoslužby. Ale proč je tak důležité ustanovit krále- zejména když to národ udělal až za 30 let od vstupu do země, a když i B-h řekl Šmuelovi, že tím zavrhl Jeho vládu. Bylo skutečně potřebí krále?

Podle kabalistů odkazuje slovo melech= král (mem-lamed- kof) ke třem slovům: moach-mozek, lev-srdce a kaved-játra, orgán krve tvorby. Játra pročistí krev, než odejde k srdci a srdce ji pošle dál k mozku: stejný proces probíhá i při rozumovém a duchovním tříbení myšlenky. Žádná naše myšlenka se neprojeví okamžitě v celé své hloubce a ve všech nuancích. Člověk si myšlenku „převrací“ a probírá tak dlouho, až získá hlubší náhled.

To je i úkolem krále. Král má být- mimo jiné- pro svůj národ jakýmsi duchovním zrcadlem, aby mohli lidé stále usilovat o vyšší stupeň duchovní dokonalosti. Tehdy král opravdu slouží svému národu a národ opravdu slouží Králi králů, Hospodinu. To možná naznačuje samo slovo melech- přeskupením konsonantů

dostaneme slovo „lachim- vám“. Tedy král je obrazem svého národa a jeho touhy po duchovní dokonalosti.

Proto se také B-h rozhněval, když židovský národ žádal Šmuela o krále: národ totiž nežádal o „duchovní zrcadlo“, ale o osobu z masa a krve, jež by převzala za ně jejich duchovní povinnosti a zprostila je povinnosti být svatým národem a dětmi B-žími. Ve chvíli, kdy národ o krále žádal, nebyl tedy připraven na to, mít krále. Snad proto se jejich první král jmenoval Šaul= půjčený; B-h se slitoval nad jejich prosbou o krále, avšak pouze jim ho „půjčil“, než si zaslouží opravdového krále- Davida. Možná v tom najdeme i paralelu pro dnešek: mesiáš dosud nepřišel právě proto, že nemáme dostatek touhy přijmout a konat své povinnosti.

Každý židovský muž má povinnost opsat pro sebe svitek Tóry. Král Izraele je povinen opsat ještě druhý svitek: „Když dosedne na svůj královský trůn, napíše pro sebe opis zákona, opatrovaného levitskými kněžími. Bude jej mít u sebe a bude v něm číst po všechny dny svého života, aby se učil bát se Hospodina svého B-ha a dodržovat všechna slova tohoto zákona a tato nařízení“.

Sforno vysvětluje, že „číst“= studovat Tóru do hloubky, aby dosáhl většího poznání, protože potom bude schopen vnímat a rozpoznat B-ha ve všech aspektech života, a následkem toho pocítí bázeň před B-hem. Sforno zdůrazňuje, že král musí studovat Tóru důkladně, ne jen zběžně. Jen důkladným studiem ocení hloubku a nesmírnost B-ží moudrosti.

Rb.Mošé Cordovero říká: „Celý svět odráží B-ží moudrost a dokáže-li někdo rozpoznat B-ží otisk ve všem existujícím, pocítí bázeň k nekonečné Jeho moudrosti“. Bázeň není úsnivý strach, je to spíše úcta k něčemu, co je větší než člověk; asi jako když se osoba, která má doktorát z fyziky a něco tedy o fyzice ví, octne v přítomnosti Einsteina. Vědomí sebe a své hodnoty dává člověku jistotu a sebedůvěru; je-li vědomí vlastní hodnoty otřeseno, cítí se člověk nejistý, pocítí bázeň.

Paraša uvádí ještě další příkazy, platící pouze pro krále: nemá mít příliš mnoho koní, aby nevedl svůj lid zpátky do Egypta; nemá mít příliš mnoho žen, aby se jeho srdce neodvrátilo od B-ha; a nemá mít příliš mnoho zlata a stříbra.

Gemara (Sanhedrin) uvádí, že král Šlomo, nejmoudřejší z lidí, zvyšoval počet svých koní i přes zákaz a měl víc žen, než je dovoleno. Jak mohl tak evidentně porušit zákaz Tóry? Když jinde Tóra uvádí zákazy, neudává jejich důvody, pouze říká, co je zakázáno. U zákazů týkajících se krále však Tóra podává i zdůvodnění a král Šlomo pochybil právě v tom, kvůli čemu Tóra zákaz dává. Šlomo si byl totiž vědom své moudrosti a domníval se, že jeho stupeň pochopení těchto zákazů jej uchrání před pochybením.

O povinnosti ustanovit krále Tóra říká: „Soam tasim alejcha melech- Určitě si ustanovíš...“. Zdůraznění

příkazu opakováním slovesa- soam tasim- se zdá zbytečné, ale podle gemary nás to učí, že král Izraele nesmí se vzdát poct a vždy musí vystupovat tak, aby nebylo zlehčeno jeho postavení. Ale pokud jde o toraického učence, říká Talmud, že učenec může- když si to přeje- odmítnout projevy úcty, třebaže je micva projevovat úctu učenci Tóry. „Soam tasim“ nám říká, že král si vždy musí být vědom autority královského úřadu a nesmí tedy odmítnout pocty. Proč toraický učenec může a král nesmí?

Gemara říká, že když někdo studuje Tóru, to, co ví, je jakoby „jeho“. Toraický učenec se tedy smí vzdát poct za to, co je „jeho“. Ale pocty příslušející králi Izraele nepatří jeho osobě a ničemu, co je „jeho“, patří ve skutečnosti židovskému národu. Proto král nesmí pocty odmítnout. Tóra to nedovoluje, protože by si král mohl myslet, že povinnost vzdát úctu králi se vztahuje k jeho osobním kvalitám; Tóra ho zákazem chce uchránit před nadutostí, neboť pocty mu byly dány B-hem. Naopak toraickému učenci jsou vzdávány pocty za jeho znalosti Tóry, tj. za stupeň pochopení, a člověk s vysokou mírou pochopení Tóry je méně přístupný nadutosti a domýšlivosti.

Poslední micvou uváděnou v naší paraši je eglarufa- jalovice na očistu krveprolití (kpt.21), když je vně města nalezena mrtvola a není znám vrah. Postup byl tento: pět členů soudu vyšlo a změřilo vzdálenost nalezeného těla od nejbližšího města; vyměřovalo se od Tóra vybízí, abychom se řídili radami rabínů: „Budeš jednat nosu zabitého (nosem byl vdechnut dech života prvnímu podle znění zákona, o němž tě poučí a podle práva, které ti člověku- Adamovi). Po určení nejbližšího města starší vysvětlí. Neuchýlíš se vpravo ani vlevo..“. Často je vnímání toho města zlomili vaz jalovici a umyli si ruce v říčním tohu, co je dobré a špatné zastřeno pokřiveným chápáním spravedlnosti se slovy „Naše ruce tuto krev neprolily a naše spravedlnosti; např. „politickou korektností“, naší osobní oči nic neviděly, Hospodine, zprosti viny ...“ (jak říká zkoušenosti... A hledáme-li, kde je vpravo a vlevo, možná se verš 21:7)

Talmud uvádí, že to se stane městu za „carat ajin-či naopak. Proto je dobré, abychom se řídili chachamim, úzké oko“= duchovní slepotu, tj. když neprokazujekteří jsou dobře obeznalí v Tóře. To neznamena, že budeme pocestným náležitou pohostinnost. Kdyby se lidé vepopírat omylnost rabínů. Právě naopak, počítáme s tím, že městě více starali o pocestné a ne jen o sebe, nenechalnaši rabíní dělají chyby; ale není to důležité, protože by poutníka odejít ze svého města bez vyprovození, konečné slovo má vždy B-h. Jestliže rabíní aplikují zákon ve vystaveného nebezpečím cesty.

Slovo arufa (ajin-reš-pe-he) dá přeskupením písmen pochopení B-ží Tóry, můžeme si být jistí, že B-h udělá slovo „farao“. Egyptský faraon, hlavní protivník všechno ostatní židovského národa v pesachovém příběhu, byl ztělesněním takového přístupu k životu a k lidem.

Poselství je tedy jasné: sobeckost a sebestřednost, to nejsou jen špatné vlastnosti, v duchovní rovině je to i návrat do egyptského útisku. Jsou to vlastnosti nepatřičné pro židovský národ. Základním principem Tóry je naopak nezištnost a laskavost. Jak odpověděl Hilel na dotaz člověka, který chtěl znát ve stručnosti obsah Tóry: „Nedělej druhým to, co nechceš, aby oni dělali tobě. Zbytek je komentář- a teď běž a studuj.“ A rabi Akiva říká: „Miluj svého bližního jako sebe, to je hlavní princip Tóry“. Hlavní- a zřejmě velmi obtížný k naplnění; protože kdyby milovat bližního jako sebe bylo samozřejmé, musela by to Tóra přikazovat?

Když nás potká něco zlého, říkáme požeňání Dajan haemet- pravdivý soudce. Tímto požeňáním uznáváme, že spravedlnost je v rukou B-žích, i když člověk často nedokáže pochopit Jeho rozhodnutí. Soudcové vykonávají B-ží nařízení v mezích lidského rozumu a pochopení; ale i když B-h vytvořil systém, závislý na omezené lidské inteligenci, je v něm přítomen, protože nakonec přijde ke slovu Jeho spravedlnost. Chybné rozhodnutí bude napraveno, zlo potrestáno a dobré skutky odměněny. Pouze „pravdivý soudce“, jenž zná všechny naše skryté pohnutky a hnutí srdce i myslí, může vykonat dokonalou spravedlnost, protože vidí a bere v úvahu všechny souvislosti. B-ží spravedlnosti nemůže nikdo uniknout.

„Budeš jednat nosu zabitého (nosem byl vdechnut dech života prvnímu podle znění zákona, o němž tě poučí a podle práva, které ti člověku- Adamovi). Po určení nejbližšího města starší vysvětlí. Neuchýlíš se vpravo ani vlevo..“. Často je vnímání toho města zlomili vaz jalovici a umyli si ruce v říčním tohu, co je dobré a špatné zastřeno pokřiveným chápáním spravedlnosti se slovy „Naše ruce tuto krev neprolily a naše spravedlnosti; např. „politickou korektností“, naší osobní oči nic neviděly, Hospodine, zprosti viny ...“ (jak říká zkoušenosti... A hledáme-li, kde je vpravo a vlevo, možná se díváme ze špatného úhlu a naše „vlevo“ je toraické „vpravo“)

věcech každodenního života podle své nejlepší schopnosti a

JIDIŠ - NOVODOBÁ LITERATURA:

A) Do První světové války

Dvě haskalové komedie z 90. let 18. st. od Isaka Euchela a Arona Wolfsohna lze pokládat za mezník, označující konec literatury jidiš v západní Evropě. V 19. a i v 20. st. bylo v západní jidiš napsáno ještě několik parodií na německou literaturu a další komedie, transkribované do latinky, ale to byly jen věci okrajového významu, protože Židé jako čtenáři i autoři se ochotně a

dobrovolně integrovali do německé kultury a literatury. Podobně i skupiny jidiš spisovatelů v Berlíně a Vídni po 1.sv.v. nutno pokládat za odnože jidiš literatury, rozvíjené ve východní Evropě.

Důvodem k napsání zmíněných dvou komedií byla mj. touha odstranit oblíbené purim špil, jež pramenila z otevřené nechuti ke „zkažené“ řeči jidiš. V obou veselohrách mluví jidiš jen záporné postavy, kdežto

kladné mluví (či pokoušejí se o to) „patřičně“, tj. „čistou němčinou“. Lze pochybovat o tom, že výchovný záměr Euchelův a Wolfsohnův měl nějaký vliv na mluvu Židů. Obě komedie byly hlavně výrazem dobových asimilačních tendencí, jež nakonec vedly k zániku jidiš literatury v západní Evropě. Jidiš bylo upíráno právo na existenci a užívalo se jí jen pro legraci, a i to jen tak dlouho, dokud Židé rozuměli slovním hříčkám a dokud ještě znali prostředí, jemuž se tak rychle odcizovali.

Rozdíl mezi jidiš veselohrami německé a východoevropské haskaly je značný, třebaže východoevropské byly psány pod vlivem německých a obojí měly podobné cíle. Tento typ komedií se stal v novodobé jidiš literatuře 19. st. jedním z uznávaných žánrů. Od anonymní hry Die Genarte Velt (asi 1816) přes komedie S.Ettingera a I.Axenfelda až ke hrám Mendele Mochera Seforima a A.Goldfadena, tento typ hry nejen naplňoval cíl autorů šířit myšlenky haskaly a „modernizovat“ židovskou společnost východní Evropy, ale také usnadňoval (i když ne vždy dobrovolně či vědomě) transformaci jidiš literatury z lidového čtení na moderní literární tvorbu.

Haskala:

Ačkoliv maskilim ve východní Evropě byli v podstatě proti jidiš a užívali jí pouze proto, aby rozšířili své myšlenky mezi masy, jež jiné řeči nerozuměly, vedlo používání jidiš k rozvoji moderní jidiš literatury, bez ohledu na motivy a očekávání průkopníků hnutí haskaly. Významným, ne-li rozhodujícím faktorem bylo vědomí, že charakter a výrazové možnosti jidiš odpovídají prostředí; jidiš se stala působivým vyjadřovacím prostředkem autorů, kteří se nedokázali vyjádřit stejně lehce a působivě v hebrejštině, přesto, že hebrejšтина pro ně zůstávala ideálem.

Tato schopnost (často podvědomá) reagovat na možnosti jidiš je patrná v díle Mendela Levina (Lefina), Josefa Perla i v díle pozdějších autorů, kteří psali v hebrejštině a jidiš. Nutno podotknout, že přinejmenším do 2. pol. 19. st. neužíval ani jeden z židovských autorů žádného z nežidovských jazyků, jimiž se mluvilo ve východní Evropě a až do 1.sv.v. jen úzká vrstva židovské inteligence ovládala některý z těchto jazyků dokonale.

Počínaje obdobím haskalových komedií až k všeobecnému geografickému rozšíření byla jidiš literatura východní Evropy kolbištěm různých tlaků a konfliktů. Vědomí sociálního a národního úkolu vylíčit zásadní změny uvnitř židovské společnosti od poč. 19. st.; vyjádřit odpor k persekucím, pogromům a útisku vnějších nepřátelských sil, jež dopadají na židovský národ; postoj k jidiš jako jazyku a k židovské kultuře jako celku, zvláště k hebrejštině a hebrejské literatuře; a vztah k moderním trendům v západních literaturách, všechno to- v historické součinnosti a vnitřním

kontextu- vytvářelo zázemí, motivační sílu a pramen inspirace pro bouřlivý rozvoj jidiš literatury během následujícího půldruhého století.

Od svého počátku byla také východoevropská jidiš literatura místem vzájemného střetu chasidismu a haskaly, a ačkoliv v průběhu času nabýval tento střet různých podob, jidiš literatura zůstává spjata s podstatou konfliktu. Řečeno velmi zhruba: chasidismus představuje mystický, romantický přístup k životu, kdežto haskala ve všech svých metamorfózách a obměnách je výrazem racionalistického pohledu, jež často směřuje k různým formám „realistického“ literárního vyjádření.

Chasidismus:

Chasidismus, který se od 18. st. snažil o obrodu náboženského a sociálního života Židů a stavěl přitom na citovém zaujetí a mysticismu, vytvořil svou vlastní literaturu v jidiš. Ve srovnání s hebrejskou chasidskou tvorbou má tvorba v jidiš omezený záběr i formy vyjádření. Má však velký význam, protože ovlivnila všechny žánry moderní jidiš tvorby, která čerpala z jejího ducha, názoru, charakteristických námětových okruhů. Chasidismus vytvořil dva základní typy vyprávění:

1/ Hagiografické, oslavující zakladatele a vůdce chasidismu líčením jejich zázračných činů. První významná sbírka tohoto typu je Šivchej haBešt (1815), pochází z ústní tradice v jidiš, byla sesbírána a zapsána nejdříve v hebrejštině. Bezprostředně poté byla přeložena do jidiš ve třech samostatných verzích. To byl začátek řetězce ústní a psané hagiografické tvorby, která působila na poezii i prózu jidiš (ještě v r. 1942-3 napsal Jicchak Katzenelson ve varšavském ghettu báseň na rabiho z Radzynu, vycházející z autentických příběhů, běžných v době ghett).

2/ Mystické příběhy. Jedněmi z nejvýznamnějších jsou povídky rb.Nachmana z Braclavi, vytvořené v l. 1806-9, byly vydány r. 1815 dvojjazyčně (jidiš s hebrejským překladem). Jsou výrazem originální mystiky, mají formu symbolistních příběhů a v jidiš literatuře jsou ojedinělé. Některé náměty jsou vzaty z lidové tvorby a předjímají výrazné motivy pozdějšího modernismu: dichotomie duše současného člověka- na jedné straně prostá, bezvýhradná víra a na druhé racionalismus a racionalizace života. V samotném chasidském hnutí neměl narativní žánr rb. Nachmana žádného následovníka, ale v jidiš tvorbě- s nástupem symbolismu na sklonku 90. let 19. st.- se tyto příběhy staly inspiračním zdrojem pro tvorbu I. L. Perece, D.Ignatova, der Nistera a dalších.

Boj haskaly a chasidismu:

Boj proti chasidismu a jeho literatuře- a v širším smyslu proti jidiš narativní literatuře- byl jedním z hlavních záměrů haskalové jidiš tvorby ve východní Evropě. Je charakteristickým rysem haskalové satiry (I. Axenfeld, I. J.Linetzky a další), jež zahrnuje jak parodie, tak i záměrně matoucí texty založené na vlastní

chasidské tvorbě (J.Perl). Jednostrannost a otevřená didaktičnost haskalové jidiš tvorby nutně omezovala její umělecké možnosti a vedla k vyumělkovanému patosu.

K haskalovým dílům jidiš patří však i básně a dramatické práce S.Ettingera, v nichž tendenčnost není příliš výrazná a povídky Isaka Meyera Dicka, jež jsou spojovacím článkem mezi tradičními didaktickými a etickými příběhy a směřováním haskaly. Skutečný odklon od jednostrannosti však představuje až dílo Mendele Mochera Soferima.

Mendele Mocher Soferim:

Velký umělecký talent mu umožnil povznést se nad obzor pouhého stoupence haskaly. I přes štiplavé satirické prvky ve svých raných pracích zobrazuje život i galerii postav komplexně, bez jednostrannosti. Byl zřejmě první autor píšící v jidiš, který přestal napadat chasidismus a líčit jeho problémy.

Ve svých počátcích se haskala soustřeďovala na boj uvnitř židovské společnosti. Tento boj pramenil z naivního očekávání, že úřady v každé zemi podpoří cíle haskaly tím, že zruší bariéry mezi Židy a okolím, v oplátku za ochotu, s níž se Židé vzdají svých typických rysů. Mendele byl první, u něhož se projevila změna postoje.

Alegorie Di kljače- Susati (1870) znamená obrat v jeho díle. Způsobilo jej zklamané očekávání vnější podpory hnutí i hluboké vědomí výjimečnosti Židů, jež –jak věřil- má být zachována. Tento Mendelův pohled našel výraz ve všímavé kritice nedostatků v židovské společnosti, které pokládal za důsledek okolností, vnucených Židům kvůli jejich postavení ve většinové křesťanské společnosti. Tento názor je typický až pro zralé Mendelovo dílo a je důvodem, proč po r. 1870 přepsal své dřívější práce, aby jejich grotesknost a satiru vyvážil citem a patosem. Mendelovo dílo podává pronikavý realistický obraz ustáleného židovského života, jenž se rychle rozpadá a pro další generaci se život stává problematický. Mendelův jazyk i styl je utvářen různými literárními tradicemi a kombinuje dva dialekty mluvené řeči, severní a jižní.

Tytéž faktory, jež vedly ke změně Mendelova pohledu a odrazilily se v jeho tvorbě, daly i nový směr myšlení předvoji východoevropských Židů a vnesly nové prvky i směry do jejich literatury. To lze vidět např. na poezii S.Fruga, který přešel od ruštiny k jidiš a vnesl do přírodní jidiš poezie lyrismus a osobitost, přesto, že byl básníkem silného národního cítění a dal výraz i soudobému nacionalistickému hnutí, sionismu.

Dělnické hnutí:

Zatímco moderní hebrejská literatura se vyvíjela jako následek sionismu, o nějž se zejména opírala,

ideologické podněty literatury jidiš byly složitější. Zakladatelé a vůdci židovského dělnického hnutí (jež vzniklo koncem 19. st.) pocházeli převážně z řad inteligence, přijali jazyk země a jím se nejdříve snažili působit na židovské dělníky. Brzy si uvědomili, že k větší účinnosti své propagandy nutno používat jidiš. Již dlouho předtím se však jidiš stala pro dělnické hnutí kulturní hodnotou národní i osobní ceny, zvláště v ne-sionistických vrstvách Židů. Dělnické hnutí tedy dalo jidiš a literatuře v jidiš ideologické zázemí a širokou veřejnou podporu, která jí předtím scházela.

Příklon židovských mas k dělnickému hnutí vytvořil v jidiš tvorbě nový směr, který úzce svazoval vzdělávání s revoluční propagandou. Autoři tohoto směru líčili a zdůrazňovali útrapy židovského dělníka (který trpí jakožto dělník i jakožto Žid) a vybízely jej k boji proti svým vykořisťovatelům a za sociální, politické a národní osvobození.

Jidiš poezie předchozí doby se jen zřídka pozvedla nad úroveň lidové zábavy; nová poezie- ač stále výrazově primitivní a s omezenou obrazností i symbolikou, kterou si vypůjčila a přizpůsobila frazeologii dělnického hnutí- byla inspirována hlubokou vírou a niterným nadšením. Nejčistší a nejpůsobivější projevy této poezie se objevily v USA někdy po r. 1890 a vynesly do popředí básníky M.Vinchevského, M.Rosenfelda, D.Edelshata aj. Bovshovera, jejichž básně se brzy dostaly i k dělnickému hnutí východní Evropy.

Zatímco v USA převládaly v jidiš poezii sociální zřetele, hlavním rysem jidiš prózy bylo líčení života přistěhovalců, promísené se sentimentální nostalgii po původních zemích (např. Z.Libin). V oblasti dramatické tvorby spolu zápasily music hall a rodící se umělecké drama (např. J.Gordin a L. Kobrin). Naproti tomu ve východní Evropě byl vývoj složitější: období do 1.sv.v. vévodila tvorba Šalom Alejchema a I. L. Perece, kteří spolu s Mendelem byli klasiky jidiš literatury.

Šalom Alejchem i Perce prošli haskalovým obdobím, ale pro oba to byla jen přechodná fáze na začátku jejich literární dráhy. Oba také –zvláště Perce- sympatizovali s růstem dělnického hnutí, jež bylo reakcí na problémy, vytyčené i dalšími židovskými hnutími. S rozdílným úspěchem však každý z nich vzdoroval ideologickým trendům, jež spoutávaly jejich uměleckou svobodu. Oba se zajímali o problémy a potíže své generace, ale každý po svém odmítl podrobit se konvencím či požadavkům a námitkám kritiků, kteří chtěli omezit funkci jidiš literatury na vzdělávací a sloužící k uskutečnění sociálních a politických cílů.

Šalom Alejchem:

Byl úspěšný v románu i dramatu, ale síla a jedinečnost jeho talentu se nejlépe projevila v přímém vyprávění jednotlivých postav- monolozích mlékaře Tovjeho, dopisech Monachem-Mendela, povídkách, jež vypráví Motl Pejser der Chazns a v krátkých povídkách, v nichž je vypravěč „skryt“ a tok vyprávění se line bez omezení. Jeho postavy jsou jakoby vzaty přímo ze

života, i se všemi jejich dojemnými, pokřivenými, komickými rysy; autorův postoj k nim je tolerantní, vyhýbá se výtkám či negativní kritice. Často staví své hrdiny do tragických situací, ale neztrácí schopnost humoru a zábavnosti.

Autorův humor a humorné situace, do nichž přivádí své postavy, často zamlžují další, složitější prvky jeho díla; kvůli tomu byl obviňován z povrchnosti a plytkosti. Jeho dílo má občas rys novinářské aktuality, jež časem vyčpěla- důsledek jeho žurnalistického povolání. Šalom Alejchem si toho byl vědom a ke konci života revidoval všechna svá díla, zkrátit je a propracovat postavy více do univerzálnosti typů, nezávisících na místě a době existence. Menachem- Mendel, revidovaný 1910, je zhuštěnou verzí textů, psaných o této postavě od r. 1892; autor tu prokázal velkou schopnost sebekontroly a představuje se jako velký umělec se střízlivým a vytříbeným kritickým smyslem.

Od začátku své literární dráhy se snažil rozvíjet literární vkus čtenářů a bojovat proti obhroublým lidovým knížkám, jež byly v té době hojně čteny. Největším přínosem Šaloma Alejchema je však jeho původní literární dílo, které přitahovalo k jidiš literatuře čtenáře ze všech vrstev židovské společnosti. Dodnes je velmi oblíbeným autorem, je čten v originálu i překladech, třebaže je téměř nemožné postihnout překladem bohatost, barevnost a přiléhavost idiomů.

I.L. Perec:

Dílo i význam I. L. Perece je zcela jiné povahy než u jeho současníka Šaloma Alejchema. Perec psal poezii, drama, povídky a eseje v hebrejštině a jidiš. Jeho největším literárním přínosem jsou pravděpodobně krátké povídky (v obou jazycích) a veršované hry v jidiš. Krátké povídky vycházejí z lidových vyprávění a chasidských příběhů; Perec v nich vytvořil nový model krátké povídky v jidiš- představuje

v moderním a uměleckém tvaru příběhy z ústní i psané tradice, aniž by narušil jejich ducha a charakter. Perecovy chasidské příběhy zahajují v hebrejské a jidiš literatuře trend neochasidský, který - v různých vývojových podobách- dosud nezanikl. Žádný z Perecových následovníků se však Percovi nevyrovnal ve schopnosti podat zápletku věrohodně a dát jí současně tvar adekvátní jejímu původu. Mnoho Perecových povídek vyjadřuje jeho vlastní myšlenky, nesou výrazný rys rozpolcenosti a paradoxu.

V posledních deseti letech života se Perc věnoval tvorbě dramatické. Konečná verze jeho posledních dvou her, *Di Goldene Kejt* (1911-12) a *Baj Nacht* o jfn altn Mark (1914-15), odkrývají hluboký pocit zklamání a beznaděje z různých dobových ideologií a jejich řešení, předkládaných Židům. Jedinou jiskru naděje vidí Perc v návratu k tradičním cestám judaismu, avšak zcela jasně vnímá destruktivní síly, které pracují proti tomu. Perc byl jediný židovský autor před 1.sv.v., který se odvážil tak ostrého a nemilosrdného sebezpytování. Obě zmíněné hry- zejména *Baj Nacht* o jfn altn Mark- jsou přes svůj neoromantický a symbolistní styl velmi blízko expresionismu, který se v jidiš poezii plně uplatnil až po Percově smrti.

Oproti Mendelovi a Šalom Alejchemovi byl Perc přitahován moderními trendy světové literatury, zvláště polským neoromantismem. Ve svých pracích však vždy dbal na zachování židovského charakteru a své náměty bral z židovské tradice a kultury. Byl obdivován svými současníky, a ti se pod jeho vlivem, inspirací i vedením pokoušeli -každý svým způsobem- šíře a prohloubeněji uplatnit moderní prvky v literatuře jidiš, zápasíce současně s problémy svého společenství (D.Pinski, Sh. Asch, I.M. Weissenberg, A.Reisin, H.D. Nomberg, Menachem Boraisha a mnoho dalších).

I přes různé názory na Perece autora a učitele je pro jidiš spisovatele stále vzorem; i S.Y.Agnon, jehož největší díla jsou psána v hebrejštině, paralelně psal i v jidiš, a pokračoval tak v tradici Mendela a Perece.

Šabat tento týden začíná v pátek v 19'14, a končí v sobotu v 20'21.

Délka dne je 13 hod 19 min; délka skutečné hodiny činí 66 minut, východ jitřenky 4'50;

doporučený čas ranní modlitby (talit a tfilin) v 5'01 hod; východ slunce v 6'09; polovina dne

12'55; čas odpolední modlitby (mincha gedola) ve 13'25, (mincha ktana 16'42, plag mincha

18'05) západ slunce (škia) 19'29; východ hvězd v 20'01 podle Holešova (jihovýchodní Morava);

Čechy + 10 minut; podle kalendáře Kaluach